

ดีปลี (DI PLI)

คณะกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย*

ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

บทความนี้แนะนำเสนอยาสมุนไพรแต่ละชนิด ที่คณะกรรมการฯ จัดทำขึ้นก่อนรวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม “ตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย” เพื่อเป็นเวทีประชาพิจารณ์

Fructus Piperis Retrofracti

Java Long Pepper

ดีปลีเป็นช่อดอกแก่จัดและแห้งของพืชที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Piper retrofractum* Vahl ในวงศ์ Piperaceae^[1-3]

ชื่อพ้อง *Piper chaba* Hunt.

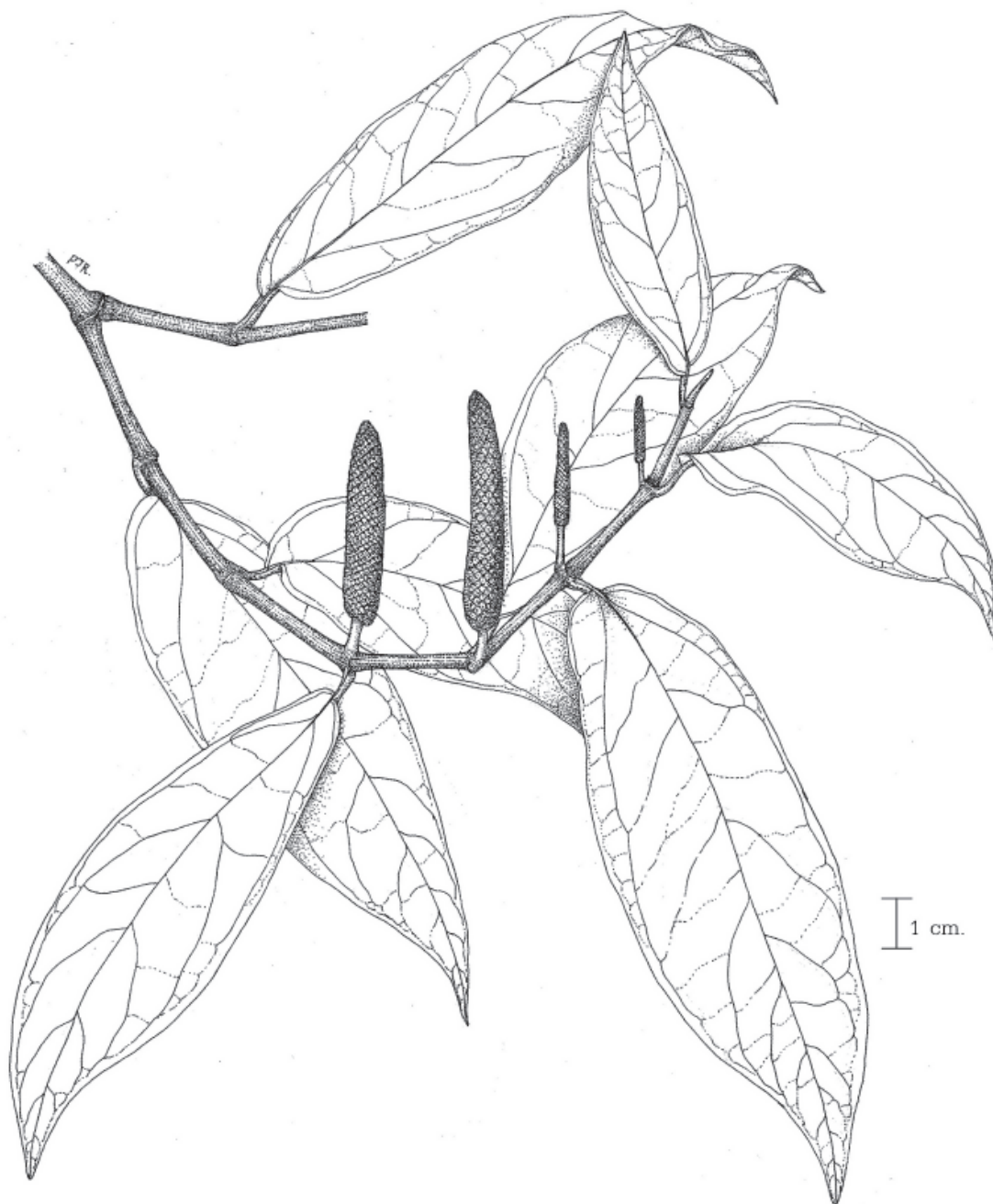
ชื่ออื่น ดีปลีเครือ^[1-3]

ลักษณะพืช ไม้เถาอายุหลายปี มักเลื้อยพันไม้อื่น ลำต้นรูปทรงกระบอก อวบน้ำ เกลี้ยง มีข้อป่องออกเป็นช่วง ๆ อาจมีรากออกตามข้อสำหรับยึดเกาะ ทั้งต้นมีกลิ่น ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ กว้าง 3-6.8 เซนติเมตร ยาว 9-13.5 เซนติเมตร ใบใกล้โคนต้นรูปไข่หรือรูปใบหอก โคนรูปหัวใจ ใบถัดขึ้นมาถึงปลายยอดรูปไข่แกมรูปขอบขนานถึงรูปขอบขนาน โคนเบี้ยว มน รูปหัวใจ หรือรูปรี ปลายแหลมหรือ

เรียวแหลม ขอบเรียบ เส้นใบมี 3-6 คู่ ผิวใบเกลี้ยง ทั้งสองด้าน ก้านใบใกล้โคนต้นยาว 1.5-3 เซนติเมตร ก้านใบที่อยู่เหนือขึ้นมาสั้นกว่า ยาว 0.5-1.5 เซนติเมตร หูใบบางเป็นเยื่อ รูปใบหอก ยาว 1-1.5 เซนติเมตร ปลายมน ห่อตักไว้ หลุดร่วงง่าย ดอก ออกเป็นช่อแบบช่อเชิงลด ตั้งขึ้นหรือกางออก มีช่อดอกเพศผู้

*ประธานอนุกรรมการ นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธานอนุกรรมการ รศ.ดร. ชัยนันทน์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร. พเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภราไชย, รศ.ดร. วันดี กฤษณพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภโวาท, นายวินิต อัครกจิวิ, นพ. ปราโมทย์ เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจารีย์ บันสิทธิ์, น.ส.นันทนา สิทธิชัย, นางนัยนา วราธศุปติ, นางเย็นจิตร์ เตชะดำรงสิน, นางอภิญญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุชาดา สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กาญจนารูณ, นางพรทิพย์ เดิมวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร. อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ น.ส. สารินี เลนะพันธ์, นางบุษราภรณ์ จันทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีข ศิริมุสิกะ

ตีป्ली *Piper retrofractum* Vahl

เถา แสดงใบและผล

ดีปลี *Piper retrofractum* Vahl

ก. ผล ข. เถาและใบ ค. ผลติดเถา

และช่อดอกสมบูรณ์เพศ ใบประดับรูปไข่กว้างแกมรูปไข่ รูปเกือบกลม หรือรูปโล่ ยาว 1.5-2 มิลลิเมตร ช่อดอกเพศผู้กว้าง 1.5-2 มิลลิเมตร ยาว 1-2.5 เซนติเมตร สีขาวถึงสีขาวอมสีเหลือง ก้านช่อยาว 4.8 เซนติเมตร ดอกไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีเกสรเพศผู้ 2 อัน น้อยมากที่มี 3 อัน ก้านชูอับเรณูยาว 5-7 มิลลิเมตร อับเรณูยาว 0.8-1 มิลลิเมตร ช่อดอกเพศเมียยาว 1.7-4.5 เซนติเมตร รังไข่ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.7 มิลลิเมตร ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.2 มิลลิเมตร ยอดเกสรเพศเมียมี 3 แฉก ปลายมน ติดทน ผล เป็นช่ออวรูปทรงกระบอก ปลายมน ผลย่อยแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปกลมกว้าง อัดกันแน่นและเชื่อมติดกัน ยอดเกสรเพศเมียติดทนที่ปลายผล เมื่ออ่อนแข็ง สีเขียวเข้ม แก่จัดสีส้มแดง เมื่อสุกนิ่ม สีแดงเข้ม เมล็ดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 มิลลิเมตร^[1-4]

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศอินเดีย พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา ถึงเกาะชวา เกาะสุมาตรา ในประเทศอินโดนีเซีย ในประเทศไทยพบปลูกทั่วไปเพื่อใช้เป็นยาสมุนไพร^[1,4]

ลักษณะเครื่องยา ช่อผลแห้ง สีน้ำตาลอมแดง รูปกรวยแกมรูปทรงกระบอก ยาว 2.5-4.3 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มิลลิเมตร ผิวค่อนข้างขรุขระ ยอดเกสรเพศเมียติดทน อาจมีหรือไม่มีก้านช่อผล^[3]

องค์ประกอบทางเคมี ดีปลีมีองค์ประกอบเคมีเป็นน้ำมันระเหยง่าย (volatile oil) และแอลคาลอยด์(alkaloids) หลายชนิด เช่น พิเพอรีน (piperine) พิเพอรานีน (piperanine) พิเพอร์โนนาลีน (piperonaline) ดีไฮโดรพิเพอร์โนนาลีน (dehydropiperonaline) พิเพอร์ลองกูมินีน (piperlonguminine) เมทิลพิเพอเรต (methyl

piperate)^[3,9] นอกจากนั้น ยังมีสารเซซามิน (sesamin)^[3]

ข้อบ่งใช้ -

ตำราสรรพคุณยาไทยว่าดีปลีมีรสเผ็ดร้อนขม สรรพคุณแก้ปฏิกิริยาพิษ การ แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ แก้หืดไอ แก้ลมวิงเวียน ช่วยเจริญอาหาร^[1-3,5]

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยทางพฤกษศาสตร์พบว่าสารสกัดดีปลีมีฤทธิ์กระตุ้นกล้ามเนื้อเรียบ^[6] ฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียบางชนิด^[7] ฤทธิ์ต้านเชื้อราบางชนิด^[8] นอกจากนั้น สารหลายชนิดในดีปลียังแสดงฤทธิ์ป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร (gastroprotective) ได้ในระดับปานกลาง^[9]

หมายเหตุ มีรายงานว่าพืชที่ให้ดีปลีในประเทศไทยเป็นชนิด *Piper chaba* Hunt. ซึ่งเป็นพืชต่างชนิดกันกับ *Piper retrofractum* Vahl โดยอ้างจากการศึกษาระดับโมเลกุล (molecular study) เบื้องต้นพบว่าพืช 2 ชนิดนี้แม้จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก แต่ข้อมูลระดับโมเลกุลแสดงว่าเป็นพืชต่างชนิดกัน^[10] แต่ยังคงต้องการการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่แน่ชัดพอที่จะจัดให้เป็นพืชต่างชนิดกันได้ ปัจจุบันยังคงให้เป็นพืชชนิดเดียวกัน ชื่อ *P. chaba* Hunt. จึงจัดเป็นชื่อพ้องของ *P. retrofractum* Vahl^[3,4]

เอกสารอ้างอิง

1. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, แม้นมาส ชวลิต, วิเชียร จีรวงศ์. คำอธิบายตำราพระโอสถพระนารายณ์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราช 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2542. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์และมูลนิธิภูมิปัญญา; 2548. หน้า 369-71.
2. ชยันต์ พิเชียรสุนทร, วิเชียร จีรวงศ์. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทยเล่ม 2 เครื่องยาพฤกษวัตถุ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์; 2547. หน้า 232-4.

3. Thai Herbal Pharmacopoeia. Vol. II. Bangkok: Prachachon Co., Ltd. 2000. p. 9-18.
4. เฉลิมพล สุวรรณักดี. การศึกษาอนุกรมวิธานของพืชสกุลพริกไทย (*Piper* L.) ในประเทศไทย (Taxonomic studies of the genus *Piper* L. (Piperaceae) in Thailand) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์). พ.ศ. 2548. 174 หน้า.
5. วุฒิ วุฒิธรรมเวช. สารานุกรมสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้ง เฮาส์; 2540. หน้า 193.
6. Mookhasmit M, Ngarmwathana W, Sawadimongkol K, Permpiphat U, Pharmacological evaluation of Thai medicinal plants. J Med Assoc Thai. 1971;54:490-503.
7. อาริรัตน์ ลอปลักษณ์, สุรัตนา อำนวยผล, วิเชียร จงบุญประเสริฐ. การศึกษาสมุนไพรที่มีฤทธิ์ต้านแบคทีเรียที่ทำให้เกิดการติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจ (ตอนที่ 1). ไทยเภสัชสาร. 2531; 13(1):23-36.
8. To-a-nun C, Sommart T, Rakvidhyasastra V. Effect of some medicinal plants and spices on growth of *Aspergillus*. Abstract of the 11th Conference of Science and Technology Thailand, Kasetsart University, Bangkok, Thailand. October 24-26, 1985:364-5.
9. Morikawa T, Matsuda H, Yamaguchi I, Pongpiriyadacha Y, Yoshikawa. New amides and gastroprotective constituents from the fruit of *Piper chaba*. Planta Med. 2004;70:152-9.
10. Chaveerach R, Kunitake H, Nuchadomrong, Sattayasai N, Komatsu H. RAPD patterns as a useful tool to differentiate Thai *Piper* from morphologically alike Japanese *Piper*. Science Asia. 2002;28:221-5.